

POČETAK UMETNOSTI PRAISTORIJA

razlika između civilizacije(sve) i kulture(ono što se čuva), poreklo umetnosti(šaka, inteligencija, umetnost nije nastala svesno kao umetnost, magijska funkcija), religija, zakonitost, poštovanje prema starijima, obeležavanje groba pretkam, nastala iz osećanja lepog, darvin mislio da životinje imaju osećanja a ostali da su ljudi svesni a životinje instinktivne, poruke drugim homosapiensima

KAMENO DOBA

paleolit (stari kamen) donji 600000-150000 pne srednji 150000-60000 pne gornji 60000-10000 pne

30000-10000. godina pne **Altamira** (pećina u Španiji blizina grada Sant Andrea otkrivena 1879. godine, bizoni, konji, rogata stoka)

Izuzetno velik ansambl slikarstva u pećini **Lasko** 14-13500. godina pne otkrivena u oblasti Dordogne 1940.godine

Figura ležećeg bizona iz Magdalenske epohe pronadjena u pećini La Madlen iz Francuske Dordogne 15-10000 pne. Karakterišu je plastičan izraz, komplikovana kompozicija, pokret glave životinje prema zadnjem delu figure.

15000-10000. godina pne Vilendorska venera Radjena od Krečnjaka iz sela Vilendorfa kod Beča, naglašene obline, zanemareni ekstremiteti, vidan pokušaj oblikovanja glave

mezolit 10000-5000 godina pne

Lepenski Vir- nalazište 146 kuća sa ognjištima otkriveno 1967. godine pored Dunava kod Donjeg Milanovca u Srbiji. (izgrađeno od drveta trapeznog oblika prema vodi i planini, skulpture lepenskog čoveka 6000 pne, delovi od kosti nadjeni)

neolit 5000-2500 godina pne

Vinča je selo na desnoj obali Dunava sa ostacima najvećeg praistorijskog naselja u našoj zemlji. Istraživanja na ovom lokalitetu počela su 1908. godine i na dubinskom sloju na 10,5 metara nadjeni su ostaci svih poznatih praistorijskih kultura u ovom delu podunavlja. Ovu kulturu karakteriše keramika i idoli radjeni od terakote u ornamentalnom i linearno-apstraktnom stilu, predstavljaju Boginju majku nekada u stojećem, nekada u sedećem stavu na prestolu (otkrivena u Čaršiji) ili sa detetom u naručju(Drenovac kod Paraćina). Stilizovani, nisu portreti, predstavljaju plodnost radjanje i obnovu života.

Ripanj-skulptura **Statueta iz Ripnja**, žensko božanstvo iz 4-3 milenijuma pne pronadjena kod Beograda, terakota, 16 santimetra, glava, ruke i stopala nedostaju

Starčevo je selo na levoj obali dunava sa lokalitetom otkrivenim 1930. godine sa kućama u obliku zemunica, keramički sudovi trbušastog oblika radjeni rukom, keramika se deli na grubu, običnu, finu i slikanu, sa mnogim podvrstama, dekorativni element je plastična traka različitog oblika, otisci prsta nokta i izdužena udubljenja

METALNO DOBA 2500-1000 godina pne

bronzano doba od 2000-1000. godine pne, gvozdeno traje tokom prvog milenijuma ne pa sve do početka istorijskog perioda. metali od vajakada: zlato, srebro, bakar

1500-1000. godina pne: Dupljanska kolica remek delo neolitske umetnosti pronadjeno na lokalitetu Duplja kod Bele Crkve u Banatu. KOlica sa tri točka vuku barske ptice sa stojećem figurom muškog Božanstva (gospodar sunca) obučenog u dugačku zvonoliku odeću, okrugle glave sa ptičijim licem i rukama savijenim ispod grudi.

1400 do 1200. godine pne: Male **sunčeve kočije iz Trundholma** iz nacionalnog muzeja u Kopenhagenu (Danska) koje prikazuje konjića koji vuče kočije sa pozlaćenim sunčevim diskom

počeci arhitekture

svetilište u Engleskoj, **Stounhendz** (30 metara prečnik kruga, stene 3-4 tone visina 3-4 metara, dovlačili na najprimitivniji način pomoću oblica)

Najpoznatiji dolmeni, vertikalni kameni **blokovi u Francuskoj**: Aleja pravde u Prelu, dolmen Ankresu, Kripta Mizi i pokrivena aleja banje blizu Somira.

Bretanja: nadgrobni spomenici Menhiri najpre su bili monoliti pobodeni nad grobom a zatim grubo vajani spomenici koji predstavljaju figure umrlih heroja sa veoma stilizovanim oblicima ljudskog tela i lika, mogu biti od 2 do 20 metara visoki.

MESOPOTAMIJA (Korzobat, Katra, Urug-manje važni)

Darija je kralj **Asirije** koji je napravio utvrđeni grad Vavilon sa puno kula

Stela Naram-Sina 230-220 pne - nadgrobni spomenik- čuva se u Luvru, Pariz- dubina prizora

Krilati bik iz Sargonove palate 742-706 pne

Aharski vladar iz ninive 2300-2200 pne

Asirski reljef- najsavršeniji u istoriji umetnosti: bronzani reljefi primenjivali su se kao oplata vrata ili zidova u hramovima i palatama, a kameni reljefi i frizovi od glazirane opeke prekrivale su velike površine zidova. Pzadina ovih reljefa glaziranih od opeke obično je plave ili bele boje dok su ispupčeni figuralni ili vegetabilni motivi radjeni u žutoj, mrkoj, sasvim retko, crvenoj, zelenoj i crnoj boji, upotrebljene uglavnom u podređenoj podlozi

Ranjena lavica iz Ninive, oko 650 pne

EGIPAT

dar Nila, za razliku od Vavilona nisu gradili palate, sve ambicije usmerene ka zagrobnom životu,

tipologija piramida: Dzoserova sa stepenastim oblikom izgradjena oko 2659. godine pne, Snefurova piramida sa tro-stepenastim oblikom sagradjena oko 2700. godine pne i piramida u Daršuru iz III dinastije ima romboidni oblik sa nagnutim stranama u dva lomljena nagiba.

Keopsova piramida je najveća sa 146 metara visine, sagradjena oko 2570. godine pne

struktura hramova (dva pilona, obeliks, prilazi se alejom sfinga u dvoranu stubova, dve hale)

2650. godine pne, skulptura **Hesir iz Sahare-** vezir, ministar, drži lenjire u rukama, bio graditelj hramova

skulptura: monjumentalna, verno prikazivanje ali bez stilizacije (bez odbacivanja suvišnog), muško nago sa pregačom a žensko obučeno sa jasno ocrtanim cirkama tela, balzamovali telo i ostavljali ga zajedno sa zbirka dragocenih predmeta, pravljene od kamena i granita

Poklopac na kovčegu **Tutankamona** 1360. godine pne

Kraljica **Nefertiti** oko 1365. godina pne

EGEJSKA umetnost- istočni mediteran **Krit-Knosos i Mikena, Tirint-Troja + ostrva**

Knososka palata podignuta 2000. godina pne, najrasprostranjenije i najznačajnije naselje u celoj Egejskoj oblasti, predstavlja neobičnu horizontalnu strukturu po broju i rasporedu svojih uzajamno povezanih gradjevina zbog kojih se javlja mit o Kritskom lavirintu u kome je živelo mitsko čudovište Minotaur

Slikane teme- radosne nema mračnog zagrobnog, bili su ribari i umetnici, priroda sa rastinjem životinjama i ljudima, sa blagom stilizacijom oblika ali sa dosta realizma. U koloritu dominira crvena, ultramarin i svetloplava boja. Neka dela su Mladić iz povorke, Nosač vrča, Sluga koji trči, Berač pamuka, Tri gracije, Akrobata sa bikom.

Mikenski utvrđeni grad, arhitektura čuvena po gigantskim kiklopskim zidinama utvrđenih dvoraca, grad dug 300, širok 150 metara,

Ulazi se kroz Lavlja vrata trapeznog oblika sa nadvratnikom od kamenog bloka teškog 30 tona. **Lavlja kapija** izgradjena oko 1250. godine pne

Napravljen prvi **Megaron** koji predstavlja prototip stambenog objekta- nepoznati oblik zgrade koji će se kasnije razviti u Grčki hram, pravougaonog oblika sa otvorenim ognjištem na sredini, a u njega se ulazi kroz otvoreni trem sa stubovima na užoj strani

razvijeno slikarstvo

Troja

Homer- Ilijada i Odiseja- pokušaj da pronadje Troju- ženi se sa Grkinjom i upotrebi ceo miraz tražeći Troju, iz trbuha heroji sa mačevima- započeo rat zbog **lepe Jelene** (nije pravi razlog), zemlja imala 7 slojeva od kojih je najinteresantniji 2. i 3.)

Dugotrajna iskopavanja Troje iznela su na svetlost veliki broj raznovrsnih predmeta između ostalog i jednu bogatu ostavu zlatnog posudja i nakita takozvano **Prijamovo blago**

GRČKA

periodizacija: Arhajski, Homerski, Klasični, Helenizam,

Stilovi u arhitekturi: Partenon, V vek pne, Akropolj-gornji grad, Agora-trg.

Nije išla u veličinu monjumentalnost već u proporcijalnost(odnos oblika), u centru je čoveka- Antroprofizam umetnosti- odmah shvata lepotu- prema čoveku merili, geometriju umekšavali- rastojanje između stubova nije uvek isto

Homerovski: poznat po Homerovskim spevovima

Arhajski: poznat po keramici i skulpturi

Klasični(V, IV vek pne)

III,IIIIV vek, **Miron** iz Eleutere skulptor koji je dobro baratao atletskom figurom u pokretu, nastojao da je predstavi u snažnom kretanju fiksirajući je u nestabilnom položaju i ritmu koji traje samo jedan trenutak pri nekoj naglo izvedenoj radnji. Mironova grupa **Atina i Marsija** predstavlja mitološki događaj. Po jednoj legendi Marsija se hvalio svojom umetnošću u sviranju na svom instrumentu izazvavši neka božanstva. Bacač diska (Diskobols) je figura u prirodnoj veličini uradjena oko 450. godine pne na kojoj je prikazan atleta u snažnom zaletu u trenutku najvećeg naprezanja tela i ljudske volje za pobedom.

Poliklet je napisao traktat Kanon- jednu vrstu skulptorskih pravila po kojim se izračunavaju proporcije delova tela prema visini ljudske figure (naprimer glava 1/7 u odnosu na celu figuru, lice i šaka 1/10, stopalo 1/6. To se može uočiti na njegovim najpoznatijim delima Doriforos, Diadumenos i Ranjena Amazonka.

Fidija sin Harmida, Atinjanin, učenik Hegije, najveći vajar antičke Grčke (rodio se 500, počeo da radi 470 a umro 438 godine pne). **Atina Partenos** se nalazila na Partenonu, obučena u bogati peplos, sa šlemom i egidom. Nike u ispruženoj desnici, dok levom drži koplje i štit, ispod koje je sklupčana zmija. **Plastika Partenona** predstavlja grandioznu skulpturalnu celinu koju je izveo Fidija u sardnji sa svojim saradnicima iz radionice na Akropolju. Na istočnom zabatu predstavljeno je radjanje Atine iz Zevsove glave uz prisustvo najvažnijih božanstava. **Tri parke** (tri Boginje sudbine 438-432. godine pne) od kojih svaka ima svoj stav, unutrašnje stanje, svoju lepotu. Pokret leve sedeće figure je

slobodan, poluokrenuta prema Hermesu, kao da se sprema da ustane. Srednja figura je okrenuta prema trećoj koja poluleži mirno i meko oslanjajući se na krilo srednje. Napregnutost, pokret i mirnoća prirodno se prepliću i dopunjuju. Na zapadnom tampanonu je prikazan prizor- **spor Atine i Posejdona** oko prevlasti nad gradom Atinom. Duž zidova celog hrama Partenona tekao je **reljefni friz** (438-432. godine pne) koji predstavlja povorke mladića i devojaka i skupine Bogova koji sede kao na nekakvoj gozbi.

Razlika između **Polikleta** (opušteno, nagnut na stub ili na žrtvenik, igra se sa detetom, gadja strelom kao dečkić guštera) i **Praksitela** (insistirao na fizikusu i pločastim mišićima) u postupku obrade kamena

Knidska venera 330. godina pne- u vidu Božanskog tela Afrodite prikazane u trenutku kada je skinula haljine, spremna da udje u kupatilo. Istaknuta čista lepota ženskog tela koje je suptilno modelovano, sa finim duguljastim oblikom lica i kosom skupljenom na potiljku i uvezanom trakom

U nacionalnom muzeju u Rimu čuva se afrodita poznatog vajara Eufranora, **venera Kirenska** koncipirana poput Praksitelove Knidske Venere ali znatno mekša, prefinjenije obrade mladalačkog tela jedne još nedovoljno razvijene ženske figure koja osvaja svojom poetičnošću.

helenizam (III, II vek pne)

obeležio ga je Aleksandar Makedonski, ekspanzija Grčke kulture na istok i severnu Afriku, nameće jednoulje, prvi put ideja o totalirizmu i osvajanju sveta, silom se ništa ne može dobro završiti, usporen razvoj, dekadencija, nema raspričanosti.

Apolon Belvederski, IV vek pne, kažu lep je kao, levom rukom držao luk a desnom je zatezao strelu, preko leve ruke mu pada draperija, nalazi se u Vatikanu, radjena u mermeru, visine 2,25 m, najpopularnija skulptura

Jedno od najuspelijih dela vajarske umetnosti je **Nika sa Samotrake** 190. godina pne koja predstavlja Boginju pobeđe izradjenu od mermera visine 2,44 m, danas u Luvru zauzima najpočasnije mesto, raširena krila, postoji legenda po kojoj je sletela sa pramca broda, izvučena iz mora, nigde dinamika i lepota ženskog tela nije prikazana kao ovde.

Venera Milostivski ili **Afrodita sa Milosa** iz IV veka pne nosi snažan pečat Fidijine skulptorske tradicije, radjena od belog mermera, visine 204 cm, oslonjena je na desnu nogu dok je leva lako pokrenuta napred, sa puno gracioznosti u pokretu nagog torza, i lepe, nešto idealizovane glave sa talasastom kosom skupljenom pozadi u pundju. Kažu lepa je kao Afrodita Miloska

Sa kraja II veka nastaje delo **Laokon** sa dva sina koga usmrćuje velika zmija-kompozicije sa više figura su retke (u knjizi piše da je on bio sveštenik hrama u troji, trostruko pripovedanje-izašao na zidine troje i upozorio ih da ne otvaraju vrata, oskrnavio hram preljubom), veza sa klasicizmom kad je Johan Vilkeman napisao knjigu-kopirati

Antičke skulpture Grčke jer sve što je lepo stvoreno je u Grčkoj, i kod nas kraljevska umetnička škola koja kopira skulpture-Rista i Beta Vukanović, pre toga crtačka škola jer nema novih ideja u doba dekadencije

Etrurija

Sporno je pitanje **porekla** i konačne sudbine Etruraca. Prema nekim tumačenjima oni su se doselili iz prekomorskih predela verovatno iz Lidije u Maloj Aziji zauzevši predeo srednje Italije. Neki ih smatraju za strance a drugi ih drže za autohtone u ovoj zemlji.

Rimljani su verovali da su njihov grad osnovali 753. godine pne potomci izbeglica iz Troje. U početku je to bila mala država koja je obuhvatala samo grad i okolinu Rima. 7 legendarnih kraljeva medju kojima je bio Romul, prvi vladar koji je formirao grad Rim na Ibru. Čuvena **legenda o Romulu i Remu**. 509. godine je zbačen poslednji od ovih kraljeva Tarkvinije Oholi i od tada je uspostavljena republika koja traje do 27. godine ne.

Slikarstvo: Etrurci su svoje monumentalne slike i najvrednije skulpture skrivali od pogleda prolaznika i gostiju. Njihove freske su ukrašavale zidove grobnica, grobnih odaja izdubljenih u kamenu, duboko pod zemljom bez prozora i dnevne svetlosti. Njihovo zidno slikarstvo bilo je inspirisano kultom smrti.

Grobnice-nekropole: tradicija poštovanja predaka, Pravili su maske po mrtvima koje su bile izuzetne sličnosti. Grobovi u obliku bunara, grobne rake i grobne odaje.

U Etrurskoj **skulpturi** vidljivi su tragovi arhajske Grčke skulpture. Telo je izvajano po nekom statičnom kanonu, mirno opušteno, bez snage i napetosti mišića.

Etrurci su bili veoma vični u **arhitektonskim** konstrukcijama, planiranju gradova i pomeranju zemljišta. Rimski hramovi su sačuvali i neku etursku karakteristiku kao što je atrijum koji predstavlja središnju dvoranu. Formiranje ortogonalne mreže ulica povezanih sa glavnim saobraćajnicama koje se seku pod pravim uglom (cardo i decumanus) i prave kvartove koji dolaze do centralnog trga (foruma ili agore kod Grka). Veruje se da su Etrurci naučili Rimljane kako se grade vojni logori kastrumi, utvrdjenja, mostovi, sistemi odvodnjavanja i akvadukti

RIM

Trijumfalna kapija za doček imperatora- Konstantinov slavoluk u Rimu 315. godine.

Arena je kružno pozorište, naličje gesla hleba i igara. **Koloseum** je izgradjen oko 82. godine, ovalni oblik, staje 85000 gledalaca, visina fasade 48 metara, u prizemlju 80 ulaznih arkada a u dva gornja sprata statue smeštene u lučnim otvorima.

Odeon je naziv za prostor namenjen izvodjenju muzičkih priredbi, **Akvadukt** u Rimu zidan početkom I veka, **žrtvenici**, u arhitekturi zastupljen dorski **stub** koji ima traku sa reljefom. **Palestra Gimnasion** su sportska dvorišta gde se praktikuje atletika. **Cirkusi**

medju kojima je najpoznatiji Cirkus Maksimus su hipodromi namenjeni konjskim trkama.

Kružni hram **Panteon** (118-125. godina, unutrašnji prečnik je 43,4 metara, zbir Bogova nešto slično u sabornoj crkvi gde su u Srbiji sahranjene značajne ličnosti)

Javna Kupatila- terme (dom kulture i higijene, masaža, zagrejani vazduh, hladna, mlaka, vrela voda, tajna društva)

Počasni stubovi table **Trajanov stub** visine 30 metara od 28 cilindrična mermerna komada iz 113. godine

Rimski **portret** naturalistički i nastaju maske sa lica umrlog, patricije sa poprsjima predansti, imperator koji govori pred senatom(njegov lik se svuda ponavlja), posle su lica imperatora zabrinutija zbog kriza(lepota, produhovljenost, očaj). Poznat portret sudije i njegove žene u Pompeji. Portret mlade žene pesnikinje Sofo je jedan od najlepših portreta ovog doba. Prikazuje mladu ženu sa orjentalnom frizurom koja drži u jednoj ruci voštane tablice a u drugoj stilus kojim se služi tokom pisanja.

Statue: Marko Aurelije (stoik, rekao je da je razum nad emocijama ljudska vrelina i da su vlast, slava i ljubav nepostojane stvari), konjička statua Marka Aurelija, oko 170. godine. Statua **Avgusta** iz Primaporte, oko 20. godine, Gaj Julije Cezar Oktavijan Avgust. **Senik Konstantinopolus** je izgradio Konstantinopol i plavu dzamiju.

Pompeja- grad u blizini Napulja (Vezuv, eksplozija, katastrofa sa stravičnim prizorima, pronadjena kuće sa kompletnom opremom), kuća u Pompeju nazvana po knezu iz Crne Gore, bogata porodica Veti-vrtovi cveće priroda slike, nova kultura stanovanja sa centralnim grajanjem i Aipohaust vodovodnim cevima.

RANO HRIŠĆANSTVO

Ova ideologija traje hiljadu godina, biblijske teme, osnovna Hristova misao, hrišćanstvo u toku Rimske imperije, rob i car jednaki pred Bogom, rob kao mačka ili pas, propast rimske imperije, Konstantin Veliki prvi primio hrišćanstvo, nove ideje se javljaju u krilu starog društva kao suprotnost i negiranje prošle umetnosti, ispred naroda filozofi.

PITANJE: Predstava hrista kao dobrog pastira na mozaiku iz mauzoleja Gale Placidije u Raveni, V vek- jagnje je agnes Božiji ili žrtva hristova

Statua Dobrog Pastira, III vek, čuva se u Luteranskom muzeju u Rimu

Rimljeni koji su praktikovali hrišćensku umetnost su se sakrivali u katakombe.

Deli se na rani (6-11 vek), zreli (12-15 vek) i kasni klasični (16-17 vek) period

prelazak u Italiji u srednjem veku ali kod nas od 5. do 6. Vizantijski stil

Moskoforos- nosač teleta, paun- besmrtnost, pelikan- žrtva, dobar pastir- hristova pastva (objedinjavanje htenja celog društva),

spasti dušu nekoga je herojski čin- Antičko poimanje sveta- Vizantijom počinje trijaža- sakriva se telo i čulnost zarad duha- jagnje- agnest Božiji- žrtva Hristova- pastir, krštenje- Milanskim ediktom 313. godine hrišćanstvo dozvoljeno
Bazilika- pravougaona osnova, dvokrilni krov ili jedno-brodna, neparan broj

UMETNOST VIZANTIJE

Aja Sofija, sveta premudrost, podignuta za vreme cara Justinijana u Carigradu u VI veku (532-537. godine), gradjena pet godina sa 10000 radnika pod rukovodstvom Antemija iz Trala i Isidora iz Mileta u Maloj Aziji, dve kupole podupiru glavnu kupolu, kopije Aje podizane u Solunu i Kijevu.

Pantokratov (svedržitelj)- mozaični Isus Hristos- 13. vek

Crkva sv. Marka u Veneciji (replika hrama Svetih Apostola iz Carigrada) započela da se gradi u IX veku, sa nastavkom izgradnje u X veku i završetkom u XI veku. Petokupolni hram sa centralnim rešenjem osnove koja je okružena sa tri strane nartekсом.

Ikonoborstvo (ikono-klazam)- pokret borbe protiv ikona, ne pravite idola sebi- nisu pravili ikone samo na staklu i na ulazu
Više se koriste slikane predstave nego skulpture
U 7, 8 i početkom 9. veku uništavanje ikona.

SRPSKA SREDNJOVEKOVNA UMETNOST

Kratka istorijska podloga

Solun, Sveta Gora Atoska- Halkidiki
Uticao Svete Gore kao posebnog centra pravoslavne umetnosti
Princ Sveti Sava otišao u monahe- daje donacije
stecište Srpskog monaštva- sagradili manastir
Simeon- Sveti Nemanja, Rastko- Sava
Rekao da ide u lov na zverove ali ipak otišao u Solun i primio ostruženje- postao monah- otac ga našao- naredio mu da se vrati- Sutra dan otišao i preobratio se u monaha- otac nije mogao ga ga vodi
Srpska crkva dobila autokefalnost i episkopiju, odvojio Ohridsku arhiepiskopiju, Car Dušan nije dobio podršku od Vasiljenskog patrijarha ali jeste od Svete Gore
Djurdjevi Stupovi (Sveti Nemanja je bio u okovima u podnožju brda i zarekao se da će izgraditi crkvu na vrhu brda)
Petrova crkva- u njoj je bilo duhovno središte Raške oblasti
crkva Svetog Petra- odluka o borbi protiv bogumila
Stefan Nemanja dao ostavku u korist Stefana Prvovenčanog
Car- kralj- župan- sin Stefana Prvovenčanog

PITANJE: Zadužbine Stefana Nemanje pre Studenice?

ODGOVOR: Sveta Bogorodica, Sveti Nikola, Djurdjevi stupovi(12 vek) i Petrova crkva iz 8-9 veka

Ravena- grad koji je najviše mozaika sačuvarao

PITANJE: Razlika između izraza Alfesko (svež malter) i Alesko (po suvom malteru)

Raška škola

1917. godina- autokefalnost. Prednemenski, predvremenski forimranje Raške države Stefana Nemanje kada je on bio sedam od župana. Raška škola- mauzolej(jedno-brodne crkve)- Romanski i zapadni primorski stil- jednobrodna(jedna kupola)- plastična obrada fasade sa elementima romanike, portali i prozori ukrašeni- Vladislav. Običajno pravo- najstariji sin nasledjuje oca- mirotočivi- pomirenje. Izuzetan kvalitet Srpsko-Vizantijske

grupe- Ikona- kraljeva crkva. Arhitektura Raške škole- monumentalno + monumentalne freske, narativni stil- kada su freske brojne, Mileševsko slikarstvo možda najbolje zbog svežine i kolorita (Sveti Sava Morača i Sopoćani), Sopoćanske freske zbog monumentalnosti. Pećka patrijaršija- Raška škola, Srpsko-Vizantijska škola, petokupolna a ne jedno-kupolna, Gračanica (kralj Milan- nije jednobojna)

Manastir Studenica kod Ušća blizu Ibarske klisure pored reke Studenice podignut je između 1183-1191. godine kao zadužbina velikog župana Stefana Nemanje. U XIII veku sa zapadne strane dogradjena je Radoslavljeva priprata, trpezarija Svetog Save, mala crkva Svetog Nikole i visoka ulazna kula. Posebnu vrednost daje dekorativna obarada fasade od mermera i lučno zasvedeni prozori koji su najvećim delom dvodelni. Sveti Sava je dovodio majstore iz Carigrada da urade živopis.

Manastir Žiča nadomak Kraljeva zadužbina je Stefana Prvovenčanog podignuta ok 1210-1220. godine a spoljna priprata deceniju kasnije. Sticanjem autokefalnosti postala centar Srpske arhiepiskopije na čijem čelu je bio Sveti Sava.

Manastir Mileševa zadužbina kralja Vladislava izgradjen je između 1234-1236. godine. Sveti Sava doprineo drugom po pravima i ugledu manastiru posle Studenice da ga izgradi njegov sinovac. Cela oblast se nazvala Hercegovinom kada se Zahumski vladar Stjepan Vukčić Kosača nazvao hercegom od Svetog Save. Mileševske freske imaju izuzetan umetnički domet i ubrajaju se u najbolje očuvane u Evropi iz tog perioda.

Manastir Morača sa crkvom Uspenja Bogorodice zadužbina je kneza Stefana sina Vukanovog podignuta 1252. godine. To je jednobrodna gradjevina sa jednim kubetom i velikom pripratom.

Manastir Sopoćani na izvoru Raške, 16 km zapadno od Novog Pazara je zadužbina kralja Uroša iz 1265. godine koji je ovaj manastir namenio sebi za mauzolej. 1346. godine uz crkvu je dozidana i oslikana monumentalna spoljna priprata. Više puta rušena i obnavljana. Spolja deluje kao petobrodna bazilika sa masivnom kupolom i visokim zvonikom na zapadnoj strani. Sopoćanske freske su izuzetnog kvaliteta. Ističu se freske Rodjenje Hristovo, Uspenje Bogorodice i Sveti apostol Jovan.

Manastir Gradac je zadužbina kraljice Jelene Anžuske, žene kralja Uroša I kod Raške. Ovde je kraljica držala školu za mlade vlastelinke i tu je posle smrti sahranjena 1314. godine. Arhitektonski ima uticaja gotike. Živopis je dosta stradao.

Manastir Visoki Dečani iz prve polovine 14 veka. To je monumentalna peto-brodna bazilika koju je gradio majstor iz kotora pa se vide primorski i gotski uticaji.

Srpsko-vizantijska škola

Crkva Bogorodice Ljeviške u Prizrenu iz 1307. godine

Kraljeva Crkva, zadužbina kralja Milutina iz 1314. godine

Manastir Gračanica, zadužbina kralja Milutina iz 1318. godine

Igra oblika od spoljašnjosti ka centru u manastiru Staro Nagoričino u Lesnovu, Makedonija iz 14 veka.

Moravski stil odlikuju rozete, apside i bočne apside

Resava: Kruševac je bila kneževina kralja Lazara kada je 1407-1418. godine podignuta Resava ili Manasija. To je dvorska grobna crkva a ne manastir. Prisutne bočne apside

Manastir Ljubostinja podignut 1388-1389. godine. To je zadužbina knjeginje Milice u kome je slikarstvo dekorativno i zasenčeno pa je uticalo na Rubljova u Rusiji.

Manastir Kalenić kod Trstenika je podignut između 1413-1417. godine. (bogdan petokupolni i jedno-kupolni)- fasade dekorativne

Manastir Ravanica je zadužbina kneza Lazara iz 1375-1381. godine Prisutne bočne apside. Upisani krst je trikonosto (saženi upisani krst)

RUSKA SREDNJOVEKOVNA UMETNOST

Moskovski **Kremalj** se nalazi na Borovickom Brežuljku iznad Moskve. U centru je Saborni trg sa tri velepna crkvena zdanja iz XV i XVI veka. Najstariji je **Uspenski** sabor nastao posle 1472. godine. Drugi spomenik je **Blagoveštenski** sabor koji je gradjen u više etapa počev od 1484. godine. Treći je **Arhangelški** sabor koji je značajan spomenik graditeljstva XVI. Najznačajnija i najčudnija graditeljska tvorevina nalazi se u centru Moskve i zove se **Hram Svetog Vasilija Blaženog** na Cvetnom trgu.

ROMANIKA

Propast Rimske imperije koja se deli na istočno i zapadno carstvo. (Huni, Ostrogoti, Avari i Sloveni prodiru do Španije. Karlo Veliki 800.godine krunisan za vladara u Ahenskoj kapeli. Još u 8. veku ova vrsta umetnosti je najstarija u Srbiji jer taj period karakteriše razvoj feudalizma sa usitnjenim posedima. Poznata je crkva Sveti Petar u Novom Pazaru. Ideologija hrišćanstva je polako zavlada u celoj Evropi. Zemlje romanskih jezika Galija, Rajnska oblast, Lombardija, Španija, Dalmacija, Engleska i Irska. Karakteriše je prisustvo petobrodne bazilike na hramovima, skulpturalnost, monumentalnost oblika i zadebljavanje stubova.

1. faza pre romanike (rani feudalizam, prirodna privreda 5-11. vek)
2. faza romanika (11-13. vek)
3. faza razvitak gradova (gotika 12-14. vek)

katedrala u **Vormsu u Nemačkoj** 1025-1171. godine ima 6 kula, otvori su češći i veći zbog potrebe za osvetljenošću, u Vormsu je raspored kula nadvladao princip uravnoteženosti svih elemenata.

Crkva Svetog Sernena u Tuluzu, južna Francuska 1080-1120. godina, jedno od najsajnijih romaničkih graditeljskih ostvarenja, podignuta na hodočasnim putevima kretanja, ima složenu strukturu latinskog krsta, arhitektonski oblici fino komponovani, gradirani i uskladjeni.

Notr-Dam u Poatjeu iz 1170. Na ovoj crkvi brodovi zasvedeni bačvastim svodovima, a prikrivni zajedničkim krovom. Svetlost se dovodi kroz visoke prozore bočnih brodova zbog čega je unutrašnjost crkve dobro osvetljena. Posebnu vrednost spomenika čini sistem raščlanjivanja zapadne fasade kao i način upotrebe skulptoralne dekoracije u njoj.

znati vrste raznih krstova, Toskanska romanika- katedrala- zapadna fasada najviše oko portala- Timpam- Hrist, katedrala u Otenu, Francuska- kao kosmonaut, slikarstvo slično

GOTIKA

Elementi po kojima se prepoznaje ovaj stil: vertikalizam, luk prelomljen i oštro se završava, rebrasti svod (4 tačke koje mogu da prime-neutrališu, okovi jedan između drugog), kontrastni svod- 4 stuba, porporni luk (tanki zidovi sa ogromnim prozorima), kula od čistog kamena (kontra fora, protiv sila), ingiozna konstrukcija izvedena u kamenu, primenjena precizno, brodovi, lukovi, kontrafore

Slikarstvo: vitraži prisutni pošto nema ravnih površina u crkvama

Gotska **skulptura** izuzetno kvalitetna u monumentalnoj petobrodnoj Milanskoj katedrali (15, 16 vek)- slikarstvo vitraž- i u minijaturi

najveća **katedrala u Firenci**- gotski stil- kupola renesansna, **većnica** gotskog oblika (kraj 13. veka), **Duždova palata** u veneciji, **katedrala u Solzberiju** (13. vek), **kraljevski koledz u Kembridžu** iz 15. veka

Notr-dam u Parizu završen u toku prve polovine XIII veka. Ima tri portala. Ovde strelasti završeci kula nikad nisu ostvareni, kule su pokrivene terasastim krovovima. Katedrala radjena u doba rane gotike. Ima mirni prizemni deo sa uskladjenim odnosom horizontalnih i vertikalnih elemenata. Na mestu gde je crkva sagrađena bilo je još od 52. godine rimsko naselje Lutecije sa prastarim svetilištem usred Sene oko koga se u širinu razvijao grad u koncentričnim krugovima ali njegova stalna središnja tačka bila je crkva Notrdam. Unutrašnja arhitektura razvijena iz pet brodova i četiri reda stubova. Gotski prelomljeni luci predstavljaju neovozemaljski svet.